

Adam Kubiś

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
adamkubis@kul.pl, ORCID: 0000-0003-4961-2254

Scott Hahn, *Czwarty Kielich. Odkrywanie tajemnicy Ostatniej Wieczerzy i krzyża* (Kraków: Esprit 2019). Ss. 191. PLN 21,90. ISBN 978-83-66061-68-2

Scott Hahn jest profesorem małej, acz prestiżowej katolickiej uczelni Franciscan University of Steubenville, Ohio w Stanach Zjednoczonych, a także założycielem i przewodniczącym St. Paul Center for Biblical Theology, które wydatnie przyczynia się do popularyzacji wiedzy biblijnej wśród katolików posługujących się językiem angielskim. Ponieważ Scott Hahn jest z wykształcenia bibliścią, stąd zagadnienia przynależne do teologii biblijnej stanowią w przeważającej mierze tematy ponad dwudziestu jego książek, z których wiele uzyskało status bestsellerów. Bez wątpienia najnowsza publikacja Scotta Hahna dołączy wkrótce do tej grupy. Książka *The Fourth Cup. Unveiling the Mystery of the Last Supper and the Cross* (New York: Image) ukazała się w 2018 r. i natychmiast została przetłumaczona na język polski. W swej warstwie merytorycznej książka dotyczy fundamentalnego zagadnienia w teologii Nowego Testamentu, a mianowicie znaczenia Ostatniej Wieczerzy i śmierci Jezusa na krzyżu; w swej warstwie fabularnej odzwierciedla etapy konwersji autora – pastora prezbiteriańskiego – której dokonał w 1986 r. z protestantyzmu na katolicyzm.

Głównym tematem książki jest tytułowy czwarty kielich wina, który wyznawcy judaizmu piją w trakcie wieczerzy paschalnej. Zdaniem Scotta Hahna spożywana przez Jezusa i jego uczniów Ostatnia Wieczerza nie była zwykłym posiłkiem, ale świąteczną ucztą paschalną. W jej przebiegu zabrakło jednak istotnego, nakazanego zwyczajem elementu – degustacji czwartego kielicha. Wszyscy uczestnicy Ostatniej Wieczerzy wypili jedynie trzy kielichy, zaś Jezus wypił ostatni, czwarty kielich na krótko przed swoją agonią na krzyżu. Wypowiedziane przez ukrzyżowanego Jezusa słowo $\delta\tau\psi\omega$ („Pragnę” – J 19,28) należałoby zatem rozumieć jako prośbę o podanie mu wina – symbolicznego czwartego kielicha uczyty paschalnej. Podanie Jezusowi na gąbce kwaśnego wina byłoby wypełnieniem Jego prośby. Taką sekwencję wydarzeń dostrzegamy w Janowym opisie ukrzyżowania. Występujące następnie w narracji Janowej stwierdzenie Jezusa $\tau\epsilon\tau\acute{\epsilon}\lambda\epsilon\sigma\tau\alpha\iota$, w łacińskim przekładzie Wulgaty *consummatum est* („Wykonało się!” – J 19,30), należałoby rozumieć w kluczu sederu paschalnego jako deklarację zakończenia wieczerzy paschalnej. Interpretację tę może potwierdzać fakt używania w tradycji żydowskiej na określenie czwartego kielicha paschalnego, wśród innych nazw (np. „kielich chwały”), także nazwy „kielich wypełnienia” (*consummatio*). Ostatnie słowo Jezusa na krzyżu byłoby zatem aluzją do tej, znanej z tradycji rabinackich, nazwy.

W świetle powyższej interpretacji modlitwa Jezusa w Ogrójcu, w której Syn prosi Ojca o oddalenie kielicha, a także cały opis męki i śmierci Jezusa, nabierają nowego znaczenia. Kielich z Ogrójca jest bowiem metaforą zarówno męki i śmierci Jezusa, jak i czwartego kielicha spożywanego w czasie wieczerzy paschalnej. Męka i śmierć Jezusa stają się ostatnią częścią paschalnego sederu celebrowanego przez Jezusa i Jego uczniów. Ostatnia Wieczerza kończy się więc dopiero w momencie śmierci Jezusa. Tak rozciągnięte ramy chronologiczne Ostatniej Wieczerzy odpowiadają identy-

fikacji Jezusa jako baranka paschalnego. Jezus – „Baranek Boży” (zob. J 1,29.36), Baranek Paschalny – który daje swoje ciało do spożycia w czasie paschalnej wieczerzy, jednocześnie daje w ofierze na krzyżu swoje życie za życie świata. W ten sposób Ostatnia Wieczerza, a zatem Eucharystia, jest już nie tylko ucztą, ale także ofiarą, w której Jezus dobrowolnie składa swoje życie. Konsekwentnie śmierć Jezusa jest już nie tylko egzekucją politycznie niewygodnego rabina, ale także ofiarą baranka paschalnego, która przynosi wyzwolenie z niewoli grzechu i śmierci. Wielki Czwartek (Ostatnia Wieczerza) i Wielki Piątek (śmierć krzyżowa) są chronologicznie jednym nierozdzielny wydarzeniem. Zdaniem Hahna powyższa interpretacja pozwala także zobaczyć w czwartym kielichu paschy Jezusa wypełnienie enigmatycznej wypowiedzi Jezusa o niepicciu z „owocu winnego krzewu”, aż przyjdzie „królestwo Boże” (Łk 22,18; por. Mt 26,29; Mk 14,25). Jezus powstrzymał się od wypicia czwartego kielicha w czasie wieczerzy paschalnej, aby go wypić wisząc na krzyżu, kończąc Ostatnią Wieczerzę i inaugurując nadejście królestwa Bożego.

Ta ostatnia aplikacja hipotezy egzegetycznej Scotta Hahna budzi jednak najwięcej zastrzeżeń. Interpretacja ta nie wyjaśnia bowiem zapowiedzi wypicia tego kielicha razem z uczniami (zob. Mt 26,29), ani też nowości tegoż wina (zob. Mt 26,29; Mk 14,25). Nieprzekonująca jest także teza, iż moment śmierci Jezusa jest momentem przyjścia, inauguracji czy istotnie nowego etapu Królestwa Bożego (zob. Łk 11,20: „przyszło już do was królestwo Boże”; 17,21: „królestwo Boże pośród was jest”).

Hipoteza Scotta Hahna bazuje na przekonaniu, iż zwyczaj wypijania czterech kielichów wina w czasie wieczerzy paschalnej obowiązywał już w czasach Jezusa. Czy tak było rzeczywiście? Trudno o definitywne dowody. Najwcześniejszym świadectwem istnienia czwartego kielicha jest opis sederu paschalnego znajdujący się w *Misznie*, traktat *Pesachim* 10,1.7. Dokument ten powstał na przełomie II i III w.

po Chr. Mimo że *Miszna* nie pochodzi z czasów Jezusa, to znajdujące się tam opisy niejednokrotnie odzwierciedlają tradycje obowiązujące w czasach przed zburzeniem Świątyni Jerozolimskiej, a zatem przed 70 r. po Chr. W istocie w misznaickim opisie sederu paschalnego, w kontekście drugiego kielicha, cytowana jest opinia Rabbana Gamaliela, znanego z Dz 5,34-39 i 22,3, działającego w pierwszej połowie I w. po Chr. (*m. Pesachim* 10,5). Odwołanie do autorytetu z początku I w. po Chr. może potwierdzać istnienie formy sederu opisanego w *Misznie* już w czasach Jezusa. Ewangelia Łukasza wspomina o dwóch kielichach, jakie Jezus z uczniami wypił w czasie Ostatniej Wieczerzy (22,14-20). Skoro Łukasz pisze o dwóch kielichach, nie można wykluczyć istnienia już w czasach Jezusa tradycji wypijania czterech kielichów wina. Paweł Apostoł wspomina o „kielichu błogosławieństwa” (1 Kor 10,16), który korynccy chrześcijanie spożywają w czasie celebracji Eucharystii. Nazwę „kielich błogosławieństwa” (*beracha*) nosił w tradycjach rabinicznych trzeci kielich. Możliwe, że kielich występujący jako drugi w opisie Łukaszowym (22,20) jest właśnie tym kielichem błogosławieństwa, gdyż Jezus utożsamia go ze swoją krwią. Kielich opisany wcześniej (22,17) może być zatem utożsamiony z drugim kielichem znanym z opisów rabinicznych, zwanym „kielichem proklamacji” (*haggada*). Skoro autorzy NT, poza Łukaszem, wzmiankowali jedynie jeden kielich Ostatniej Wieczerzy Jezusa, można domniemywać, iż nie byli zainteresowani detalicznym odtwarzeniem przebiegu paschalnego sederu. Tak jak Ewangelieści nie piszą o wypiciu pierwszego kielicha przez Jezusa i Jego uczniów, tak również nie wzmiankują czwartego kielicha. W istocie mogły zostać wypite wszystkie cztery w czasie spożywania Ostatniej Wieczerzy.

Książka *Czwarty Kielich* nie jest pierwszą publikacją, w której pojawiła się hipoteza utożsamiająca paschalny czwarty kielich z wypiciem przez konającego Jezusa octu czy też kwaśnego wina, jak można przetłumaczyć grecki

termin ὄξος (Mt 27,48; Mk 15,36; Łk 23,36; J 19,29,30). Scott Hahn opisał tę hipotezę w swej wcześniejszej książce *A Father Who Keeps His Promises. God's Covenant Love in Scripture* (Cincinnati, OH: Servant Books 1998), w rozdziale dotyczącym Ostatniej Wieczerzy i krzyża (s. 228-235). Interpretację tę spopularyzował także amerykański biblista Brant Pitre w jednym z rozdziałów swej książki *Jesus and the Jewish Roots of the Eucharist. Unlocking the Secrets of the Last Supper* (New York: Image 2011), do której zresztą słowo wstępne napisał sam Scott Hahn¹. Wielu egzegetów już przed publikacjami Scotta Hahna i Brant Pitre zwracało uwagę na fakt niewypicia przez Jezusa czwartego kielicha w czasie Ostatniej Wieczerzy². Nie wspominało jednak powszechnie o identyfikacji czwartego kielicha paschalnego z kwaśnym winem podanym Jezusowi na krzyżu³. Należy zatem uznać istotną rolę Scotta Hahna w spopularyzowaniu tej hipotezy. Bez wątpienia bowiem jego publikacja, dedykowana tylko temu zagadnieniu, wydatnie się do tego przyczyni.

Książka Scotta Hahna jest nie tylko interesującą prezentacją intrygującej hipotezy egzegetycznej, ale również bardzo osobistą historią konwersji autora z protestantyzmu na katolicyzm, w której istotne miejsce zajmowała Eucharystia. Hahn dał temu wyraz w swej wcześniejszej książce *The Lamb's Supper. The Mass as Heaven on Earth* (New York: Image 1999), która również doczekała się tłumaczenia na ję-

¹ Zob. B. Pitre, *Jezus i żydowskie korzenie Eucharystii* (Myśl Liturgiczna 2; Kraków: WAM 2018) 167-191.

² Zob. D. Daube, *The New Testament and Rabbinic Judaism* (Jordan Lectures in Comparative Religion 2; London: The Athlone Press 1956) 330-331; W.L. Lane, *The Gospel according to Mark* (Grand Rapids, MI: Eerdmans 1974) 508.

³ Jeszcze przed pracami Scotta Hahna identyfikację taką prezentuje G. Feleley-Harnik, *The Lord's Table. Eucharist and Passover in Early Christianity* (Philadelphia, PA: University of Pennsylvania 1981) 145.

zyk polski⁴. Poprzez obecność wielu wątków pochodzących z osobistej biografii autora, książka staje się jeszcze bardziej fascynującą lekturą. Można mieć zatem uzasadnioną nadzieję, iż prezentowana publikacja nie podzieli losu wielu rozpraw teologicznych, które mimo swych niezaprzeczalnych walorów naukowych nie znajdują szerszego grona czytelników ze względu na swój hermetyczny język i rygorystycznie naukową formę prezentacji. Po książkę winien sięgnąć każdy zainteresowany starotestamentowym i – szerzej – judaistycznym tłem Eucharystii oraz teologicznym znaczeniem Ostatniej Wieczery i śmierci krzyżowej Jezusa. Wierzący poszukujący zrozumienia istoty Eucharystii i ofiary krzyżowej Jezusa, w myśl zasady *fides quaerens intellectum*, będą więcej niż usatysfakcjonowani.

⁴ *Uczta Baranka. Eucharystia – niebo na ziemi* (Częstochowa: Edycja Świętego Pawła 2013). Historia konwersji Scotta Hahna i jego małżonki, Kimberly Hahn, została przez nich opisana w książce, którą ukazała się w polskim przekładzie jako: *W domu najlepiej. Nasza droga do Kościoła katolickiego* (Warszawa: Wydawnictwo Księży Marianów 1998).